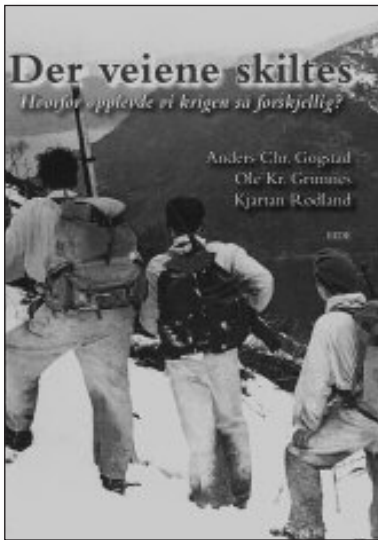

Bokanmeldelse

Valg som ble avgjørende

Michael 2005; 2: 338–9.

Gogstad AC, Grimnes OK, Rødland K. *Der veiene skiltes – Hvorfor opplevde vi krigen så forskjellig?* Bergen: Eide, 2005. 192 s.

Vi foretar valg hele tiden. Og det skjer ting med oss hele tiden som får konsekvenser for hva som skjer senere. Oftest er dette ikke så dramatisk. Det er slik livet utvikler seg.

Men det var en historisk periode da både personlige valg og tilsynelatende betydningsløse hendelser kunne få dramatiske konsekvenser: Denne boka er bygd på intervjuer med 24 personer om deres opplevelser i forbindelse med Den annen verdenskrig. Mange av dem var svært unge da krigen brøt ut, de kom opp i politiske spill og noen havnet på den siden som viste seg å bli seierherrenes, mens andres

vei førte dem over på det som ble den «gale» siden. Hvordan tenkte de? Hva var det som skjedde? Hvordan gikk det siden?

Tidligere professor i sosialmedisin Anders Chr. Gogstad har kretset omkring dette temaet, især i forbindelse med utviklingen av helseforhold og helsevesen under krigen, i flere av sine bøker. Historieprofessor Ole Kristian Grimnes er en av våre mest erfarne okkupasjonshistorikere, og redaktør Kjartan Rødland er blant annet tidligere sjefredaktør i Bergens Tidende. Disse tre har gått sammen om bokprosjektet.

Boka er sammensatt av historiske oversiktskapitler, skrevet av redaktørene, og personlige fortellinger ved intervjuobjektene. Intervjuene dekker til sammen et bredt spektrum av erfaringer fra de gruppene som fikk

sine liv mer eller mindre merket for alltid av det som skjedde under krigen – motstandsfolk, krigsseilere, frontkjempere og andre.

Dette er skremmende lesning. Sannsynligvis er tiden så fjern og fremmed for unge lesere i dag at de knapt vil forstå det som hendte, forstå rekkevidden som det den gang kunne få, f. eks. å la sitt ungdomsopprør ta form av å bli medlem av Nasjonal Samling. Eller å følge kanskje mer gjennomtenkte politiske vurderinger: Finnlandskrigen, der mange nordmenn hadde støttet sine nordiske naboer i kampen mot den røde fare, kanskje skulle man nå følge oppropene om å fortsette kampen mot bolsjevismen under Hitlers faner? Eller hvis man ville være med i det lokale arbeidet for å befri Norge fra okkupasjonen – kanskje kom man da med blant den fraksjonen som mente at framtida lå i Sovjetstaten, og opplevde at den kommunistiske motstandsbevegelsen dels hadde andre mål og metoder enn den mer «ordinære» hjemmefronten?

Og så var det unge jenter som kanskje naivt ville lindre krigens lidelser og gikk inn i Røde Kors, det tyske Røde Kors, og ikke kunne forutse den harde linje Norges Røde Kors hadde lagt seg på da de kom hjem. Det de trodde var humanitært arbeid, ble regnet som arbeid i fiendens tjeneste.

Kanskje var man til sjøs og kom ufrivillig inn i farefull tjeneste på fjerne hav, for mange et femårig helvete uten avbrudd. Riktignok vanket det en viss heder når man omsider kom hjem. Men med en anerkjennelse tilsvarende innsatsen for den allierte seier, lot vente på seg i mange år.

Det kunne også hende at man var til sjøs i innenriksfart da krigen kom – like farefullt, men kanskje med en beskyldning etterpå om at man hadde arbeidet for tyskerne, selv om det hjemmeflåten gjorde, var å holde Norge i gang, tross alt.

Det er slike skjebner man får innblikk i, fra «begge sider» og fra alle kanter.

I tillegg til at boka forteller om krigens grusomhet, berører den også det kanskje noe spesielt norske i at uforsonligheten mellom nordmenn på de to sider har vært så stor og så langvarig. I andre av sine skrifter har professor Anders Chr. Gogstad argumentert for at dette også må sees som del av politiske og sosiale prosesser som begynte lenge før krigen og som har vart lenge etterpå – i tillegg til at det kanskje også er et norsk særtrekk.

Dette er en bok som bør leses for å bli klokere av.

Øivind Larsen

professor, Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin,

Universitetet i Oslo